

СТАНОВИЩЕ

От доц. д-р Женья Йорданова Велева
Регионален исторически музей – Шумен

За дисертационния труд на Калина Ивелинова Атанасова на тема
Облеклото през Второто българско царство

За присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално
направление

2.2. История и археология (Археология – Средновековна българска археология)

Шуменски университет „Еп. Константин Преславски“

Факултет „Хуманитарни науки“

Катедра „История и археология“

I. Данни за дисертацията

Дисертационният труд е структуриран в две части – текст и приложения. Текстът се състои от увод, три глави с общо дванадесет параграфа, заключение и списък на използваната литература, с общ обем 221 страници. Приложенията включват: термини и илюстративен материал с авторски схеми на костюми елементи от облеклото (214); авторски рисунки на детайли от костюм (3); снимки на авторски материални възстановки (10); чужди снимки, схеми и репродукции (24).

Избраната тема е дисертабилна и е свързана с историята на костюма през епохата на Второто българско царство. Днес ние разполагаме преди всичко с изображения в писмените извори – хроники, евангелия, църковна живопис, монети и печати. Археологическите източници, най-вече свързани с намирането на остатъци от облекло в гробове и некрополи, са прекалено оскъдни или намирани в прекалено фрагментирано състояние. Калина Атанасова успява да документира и анализира максимално оскъдните данни, чрез които реконструира успешно облеклото на средновековния българин.

Още в началото на своя дисертационен труд докторантката се спира на актуалността на темата с оглед съвременния поглед към проблема. За нея е от изключително значение онагледяването на облеклото като част не само от бита, но и на цялостната средновековна култура. Тя правилно отчита необходимостта от ново, по-

актуално и цялостно разглеждане на тази изключително важна тема, която като че ли е замряла във времето. Непредубедено разглежда отново всички източници на информация в светлината на новите открития и съвременните методи на изследване, ревизира някои стари постановки и създава нови, отлично аргументирани и онагледени.

Неслучайно като *цел* на своето проучване Атанасова посочва проучването и изграждането на възможно най-пълна картина на видовете костюми на отделните социални категории население по българските земи в периода от края на XII до началото на XV в.

За постигането на тази цел са използвани разнообразни *методи*, между които сравнителен, хронологически, статистически, терминологичен, експериментален, case study и др. Благодарение на тях най-пълно и точно са разгледани съвкупността от данни за облеклото през разглежданата епоха, което е и основният *предмет* на дисертационния труд.

Хронологичният обхват на изследването започва с 1185 г., приета за начало на Второто българско царство и продължава до началото на XV в. Въпреки детерминираните граници, докторантката разглежда и периода на Първото българско царство, където търси корените на облеклото на средновековния българин. Потърсена е и силата на традициите, съхранени във времето, както и унаследеното от завареното население, като не пропуска и западното влияние в модата на Балканите. Цялата тази амалгама от стилове, традиции и водещото византийско влияние, оформят спецификата на българския средновековен костюм.

Следвайки социалната структура в средновековното българско общество *Първа глава* е посветена на церемониалните владетелски костюми. В нея е разгледан орнатът на царете, съвладетелите и цариците. Извършен е подробен анализ на инсигниите на четирима български владетели – единствените, за които имаме запазени достоверни източници на информация. Това са Иван Асен II, Константин Асен, Михаил III Шишман, Иван Александър. Именно тук сред основните източници на информация докторантката използва монетите и печатите. Позовавайки се на приетото становище за условия характер на техните изображения, тя все пак правилно достига до извода, че навярно върху някои от тях влиянията и тенденциите в носенето на владетелския костюм са правилно отразени.

Монетната система на средновековна България е отражение на византийската, следваща нейните номинали и иконография. Някои от тенденциите навлизат по-късно в

българския монетен двор, вследствие на което се получава архаизация и смесване на основните елементи при владетелския костюм. Но други монетни типове са иновативни и хронологически предхождат появата на подобни в самата Византия. Не бива да се забравя, че монетите са основно пропагандно оръжие в ръцете на владетеля, те са неговото огледало пред поданиците на царството. Още по-строг е изобразителният канон върху печатите. Те вече представят индивидуалността на владетеля и са още по-реалистични и сигурни извори на информация.

Втора глава е отредена за костюмите на духовенството. Разгледани са костюмите на патриарси, епископи, свещеници, псалтове, монаси и монахини. Облеклото на това съсловие показва най-голямо сходство с подобните от сръбските и византийски източници. Без съмнение в основата стои византийският модел, оформил се в периода VI – VII в. Особено важен е изводът на докторантката за облеклото на духовенството, че то е „наднационално“, еднакво за различните средновековни общества. Интересни са заключенията за пъстротата и цветността в дрехите на духовенството, в противовес на наложеното схващане за строго унифицираните цветове гами, материи и форми. Изключително интересно за мен беше нейното заключение за още по-пъстрите дрехи на монахините, за светския маниер на забраждане и за „по-свободния“ начин на обличане. Вероятно оттегляйки се в манастира, аристократките не прекъсват напълно своя предишен начин на живот – факт, за който имаме податки и в изворите.

Трета глава е посветена на светските костюми – мъжки и женски. Разгледани са както отделните части на облеклото, така и съпътстващите го аксесоари. Докторантката отчита съществуващите трудности при разграничаването на воинското съсловие от това на работниците, но се справя отлично с анализа на облеклото на тези две категории. Именно тук проличава силното влияние на различните народности населяващи средновековна България, миксът от традиции, влияния и модни тенденции е най-добре забележим именно при тази категория население. Изключително голямото разнообразие от аксесоари както при мъжете, така и при жените е най-видно тук. Специално внимание е отделено на забраждането при жените, видовете, разнообразието и унаследеното в периода на Българското възраждане.

Така се стига до синтезираните изводи в *Заключението*, където е анализирана динамиката в развитието на облеклото. Един от основните изводи, които прави Калина Атанасова е, че тези процеси са видими най-вече при облеклото на нисшите слоеве на средновековното българско общество.

Приложенията са нагледни, точни и информативни. Благодарение на тях Калина Атанасова успява да изведе темата от строго научното ѝ звучене и да я предостави на четящия по един модерен, достоверен и атрактивен начин.

II. Научни приноси

В автосправката за приноси на своето изследване, Калина Атанасова правилно откроява моментите, които са приносни – те обобщават и поставят нейната разработка на високо научно ниво. Според мен всички те са правдоподобни и коректно посочени. Трябва да бъдат открити няколко.

1. За пръв път след близо 50 г. се представя цялостно нова типология на светските костюми от епохата на Второто българско царство.
2. За пръв път е извършен стилев анализ на българския средновековен костюм на всички съсловия от разглеждания период.
3. Генезисът на българския средновековен костюм е изведен от византийските традиции, но са посочени и различните влияния на етносите, които търпи в своето развитие.
4. Особено важен е изводът, че за разлика от владетелския костюм, който е подчинен на канона, този на обикновеното население е доста по-пъстър и разнообразен.
5. При направените реконструкции, докторантката използва съвременни методи на обработка на снимков и документален материал, даващи възможност за по-голяма детайлност и яснота на изображенията.

III. Бележки и препоръки

За мен една от най-силните страни в дисертацията на Калина Ивелинова Атанасова е изключително разнообразните извори, които е използвала за своята разработка. Не мога да не подчертая и непрекъснатите препратки и сравнения със ситуацията както в съседните на България страни като Византия и Сърбия, така и западните влияния и модни тенденции, появили се в българското средновековно общество. Боравенето с различните източници на информация показва не само отличното познаване на темата, но и владееене на фактологията и спецификата на историческите процеси в средновековна България.

IV. Заключение

Светският костюм на Второто българско царство е разгледан в контекста на общоевропейският такъв. Извършени са сравнения със сръбски, кавказки, персийски, късно номадски и западни паметници. Обобщено е западното, късно римско и готическо влияние. Проследен е костюмът в различните български територии, отчитайки съществуващите разлики на север и юг от Стара планина.

Проследяването на костюма на жените от различните съсловия – царици, монахини, аристократки, простолюдие, позволява да се открие ролята на жената в средновековното общество – една изключително актуална и важна в нашето съвремие тема. Ролята и мястото на жената в средновековното общество е видна от нейния костюм, който остава доста по-консервативен от този на мъжа.

В заключение мога да кажа само, че работата на Калина Ивелинова Атанасова е задълбочена, коректна и отразява нейното научно израстване. Считам, че са налице необходимите научни обстоятелства, на Калина Ивелинова Атанасова да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен „доктор”.

29. 08. 2022 г.

Град Шумен

доц. д-р Женья Йорданова Велева

Област на висше образование 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.2. История и археология,
научна специалност: Археология
(Нумизматика)